

درآمدی بر روان‌شناسی سیاسی

سیری در روان‌شناسی سلطه

روژان حسام قاضی

سرشناسه: حسام قاضی، روزان، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور: درآمدی بر روان‌شناسی سیاسی: سیری در روان‌شناسی سلطه/
نویسندگان روزان حسام قاضی.
مشخصات نشر: تهران: انتشارات مسافر، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری: ۱۷۶ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۵-۹۴۱۹۲-۴-۱
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه
موضوع: روان‌شناسی سیاسی
رده بندی کنگره: J۸۷۴/۵/ح۵۴۴ ۱۳۹۳
رده بندی دیویی: ۳۳۰/۵۱۹
شماره کتاب‌شناسی ملی: ۳۵۶۶۳۵۶

روان‌شناسی سیاسی، سیری در روان‌شناسی سلطه
نویسنده: روزان حسام قاضی
مدیر اجرایی: حامد نبیری مدخل
مدیر هنری و طراح جلد: محسن رزاقی
شمارگان: ۵۰۰ نسخه / ۱۷۶ صفحه رقعی/ چاپ اول: ۱۳۹۳

چاپ و مصحافی: فرسیما

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

تلفن: ۰۲۱-۴۴۷۴۵۰۳۱

پست الکترونیک: mosafarpub@gmail.com

فهرست مطالب

۱۱	 مقدمه
۱۵	 فصل اول: مبانی نظری
۱۷	 بخش اول: روان‌شناسی شخصیت
۱۸	 نظریه‌های شخصیت
۱۸	 نظریه زیگموند فروید
۲۱	 نظریه کارل یونگ
۲۵	 نظریه آلفرد آدلر
۲۸	 نظریه کارن هورنای
۳۱	 نظریه اریک فروم
۳۶	 نظریه‌های کوچک در روان‌شناسی شخصیت
۳۶	 مکان کنترل
۳۷	 سنخ‌شناسی ماکیاولی
۳۷	 سنخ‌شناسی اقتدارطلب یا نوع F
۳۹	 بخش دوم: آموزش و پرورش و چیستی آن
۴۱	 اصول تربیت و آموزش از دیدگاه برخی اندیشمندان غرب
۴۱	 اصول تعلیم و تربیت از نظر افلاطون
۴۲	 اصول تعلیم و تربیت از نظر ارسطو
۴۲	 اصول تعلیم و تربیت از نظر جان لاک

۴۳	 اصول تعلیم و تربیت از نظر ژان ژاک روسو
۴۴	 اصول تعلیم و تربیت از نظر ژان پیازه
۴۵	 اصول تعلیم و تربیت از نظر جان دیویی
۴۹	 خلاصه فصل اول

۵۱	 فصل دوم: روان‌شناسی فردیت سلطه‌گر و فردیت سلطه‌پذیر
۵۳	 تجزیه و تحلیل رفتار متقابل
۶۰	 فردیت سلطه‌جو و فردیت سلطه‌پذیر
۶۴	 بستو و زمینه سلطه‌گری و سلطه‌پذیری
۶۷	 اربک فروم و موضوع سلطه‌گری و سلطه‌پذیری
۷۰	 انواع فردیت سلطه‌جو
۷۲	 ارزیابی ترس و هراس در فردیت سلطه‌جو
۷۴	 مسأله احساس کهنتری
۷۷	 دلایل سلطه‌جویی
۸۰	 سیستم‌های سلطه‌جویی
۸۲	 اشکال سلطه‌گری در خانواده‌ها
۸۴	 سلطه‌جویی نسبت به احساسات دیگران
۸۵	 کودکان و والدین سلطه‌جو
۸۷	 معلمان سلطه‌جو
۸۹	 خلاصه فصل دوم

۹۱	 فصل سوم: بررسی روان‌شناختی شخصیت آدولف هیتلر و رضاشاه پهلوی
۹۳	 بخش اول: بررسی روان‌شناختی شخصیت آدولف هیتلر
۹۳	 جایگاه خانواده در شکل‌گیری شخصیت هیتلر

هیترلر و مدرسه	۹۷
ویژگی‌های روانی هیترلر	۹۹
بخش دوم: بررسی روان‌شناختی شخصیت رضاشاه پهلوی	۱۰۳
جایگاه خانواده در شکل‌گیری شخصیت رضاشاه	۱۰۳
قزاقخانه و رضاشاه	۱۰۵
ویژگی‌های روانی رضاشاه	۱۰۶
خلاصه فصل سوم	۱۱۱
فصل چهارم: نقش آموزش در شکل‌گیری فردیت دموکراتیک	۱۱۳
آموزش و پرورش و فلسفه وجودی آن	۱۱۵
تفاوت تربیت با تعلیم	۱۱۶
منابع تعیین هدف‌های آموزش و پرورش	۱۱۷
آموزش و پرورش و ارزش‌ها	۱۱۷
اصول آموزش و پرورش	۱۱۸
آموزش و پرورش جامع	۱۲۰
تأثیر اجتماع در آموزش و پرورش	۱۲۲
آموزش و پرورش مناسب اجتماع	۱۲۲
کارکردهای آموزش و پرورش	۱۲۳
آموزش و پرورش دموکراتیک	۱۲۵
خانواده و نقش آن در آموزش کودکان	۱۲۷
سازمان خانواده و اهمیت آن	۱۲۹
تعلیم و تربیت خانوادگی، منشاء نخستین دگرگونی‌های زندگی	۱۳۰
وظایف خانواده در قبال آموزش به کودک	۱۳۴
مدرسه و نقش آن در آموزش کودکان	۱۳۶
روابط نقش در مدرسه: مسأله آموزش	۱۳۸

۱۳۹	جو کلاس درس
۱۴۰	رهبری کلاس درس
۱۴۲	وظایف مدرسه در قبال آموزش به کودک
۱۴۴	هدف‌های تربیتی مدرسه
۱۴۵	ارتباط متقابل کودک، خانواده و مدرسه
۱۴۶	آرای جان دیویی در نقش آموزش در شکل‌گیری فردیت دموکراتیک
۱۵۹	بارسازی و نوسازی نظام آموزش
۱۶۱	خلاصه فصل چهارم
۱۶۳	فصل پنجم: نتیجه‌گیری
۱۷۱	منابع و مآخذ

فهرست نمودارها

۸۲	نمودار شماره ۱- الگوی سلطه‌گر متمرکز
۸۳	نمودار شماره ۲- الگوی سلطه‌گر سلسله‌مراتبی
۸۳	نمودار شماره ۳- الگوی سلطه‌گر توزیع‌شده

مقدمه

در دنیای امروز که توسعه تکنولوژی و رسانه‌های جمعی در تمامی ابعاد زندگی بشر دیده می‌شود، جامعه بیشتر از هر زمان دیگری به افرادی شاداب‌تر و دارای سلامت روحی احتیاج دارد، افرادی که به دنبال نوعی زندگی مسالمت‌آمیز با وجود تمامی تنوع‌های فرهنگی و فکری باشند. به همین دلیل است که عالمان علم سیاست و روان‌شناسان به دنبال پاسخ به این پرسش‌اند که برای داشتن جامعه‌ای سعادتمند، که افراد در آن بردباری بیشتری در مقابل هم داشته باشند، چه باید کرد و در چه حوزه‌ای باید با تمرکز بیشتری به تفحص پرداخت. پاسخ این پرسش در «روان‌شناسی سیاسی» نهفته است. موضوع روان‌شناسی سیاسی بررسی تأثیر شخصیت افراد بر سیاست است و اهمیت‌اش بیشتر در تصمیم‌گیری‌های سیاسی نمایان می‌شود. با این حال، تنوع مکاتب روان‌شناسی موجب گوناگونی در روان‌شناسی سیاسی نیز شده است؛ مثلاً تکیه بر روان‌شناسی فروید یا آدلر رویکردهای مختلفی در روان‌شناسی سیاسی به دست می‌دهد. با این حال، از دیدگاه بیشتر روان‌شناسان سیاسی، آنچه رفتار افراد را تعیین می‌کند نه عین واقعیت، بلکه تصویری است که آنها از واقعیت دارند. بنابراین، در تصمیم‌گیری‌های سیاسی نیز تصور سیاستمداران از امور واقع — که خود تابعی از شخصیت آنهاست — بر تصمیمات آنها تأثیر بسیاری می‌گذارد. بنابراین، اعتماد به نفس، احساس گناه، احساس امنیت یا ناامنی، خودشیفتگی، و مواردی از این دست از جمله ویژگی‌های مورد توجه در روان‌شناسی سیاسی است. اما چه عواملی باعث می‌شود در حالی که شخصی از اعمال قدرت بر اطرافیان

خود احساس امنیت دارد، فردی دیگر از اینکه بر وی اعمال سلطه می‌شود احساس آرامش کند؟ در این میان، تکوین شخصیت دموکراتیک، طبعاً، بسیار دشوار است، اما دست‌کم در این باره، این اتفاق نظر وجود دارد که شخصیت دموکراتیک در ساختارها و فرایندهای دموکراتیک تکوین می‌یابد و به نوبه خود، بر تقویت آن ساختارها و فرایندها تأثیر می‌گذارد. از این دیدگاه، شخصیت دموکراتیک ناظر به ویژگی‌های ذاتی فرد نیست، بلکه محصول فرایندهای پیچیده جامعه‌پذیری در خانواده و مدرسه و محیط‌های اجتماعی دیگر است.

به طور کلی، برای شخصیت دموکراتیک چهار ویژگی اصلی می‌توان برشمرد:

۱. اجتماعی بودن و در نتیجه، داشتن روابط گسترده با دیگران
۲. ترجیح ارزش‌ها و نیازهایی که مورد توجه و طلب دیگران نیز هست
۳. اعتماد به تنگ‌سرشی پندای انسان‌ها همراه با اعتماد به نفس
۴. رسوخ این سه ویژگی به ناخودآگاه فرد.

در این میان، نویسندگان گوناگون میان ویژگی‌های شخصیتی و مشارکت در زندگی سیاسی و اجتماعی رابطه نزدیکی یافته‌اند. ویژگی‌های اجتماعی بودن، برون‌گرایی، خوش‌بینی، اعتماد به نفس، احساس خودکفایی، و انگیزه پایین برای قدرت‌طلبی و سلطه‌جویی با مشارکت در زندگی سیاسی و اجتماعی همستگی نزدیکی داشته‌اند.

در مقابل مفهوم شخصیت دموکراتیک، شخصیت سلطه‌گر قرار دارد. این مفهوم به مجموعه‌ای از ویژگی‌های شخصیتی از جمله تسلیم‌پذیری در مقابل قدرت برتر، سلطه‌جویی بر زیردستان، و احساس نابرابری با دیگران (اعم از احساس برتر یا فروتر بودن از دیگران) اشاره دارد. بنابراین، شخصیت سلطه‌گر اساساً شخصیتی ضعیف، وابسته، و ناامن است که، برای دستیابی به احساس امنیت و قدرت، جهان را دارای نظم و انتظام می‌بیند یا در پی ایجاد چنین نظم و انتظامی است. چنین شخصیتی همچنین خواستار جامعه‌ای سلسله‌مراتبی و منظم است که با مفهوم جامعه باز و دموکراتیک چندان نسبتی ندارد.

هم‌اکنون، تجربه‌های تاریخی و سیاسی و تلاش انسان‌ها در همه تحولات و انقلاب‌های اجتماعی نشان می‌دهد که بشریت به آزادی گرایش دارد. در دست‌یابی به

این هدف، حکومت دموکراتیک نقش دارد، زیرا به حقوق طبیعی و مدنی انسان احترام می‌گذارد و آزادی فردی و اجتماعی را در نظر دارد.

خانواده نخستین مسئول صلاح و فساد جامعه است، از آن بابت که بنیان‌های فکری در خانواده گذارده می‌شود و خانواده نخستین محلی است که طفل خاطره مطبوع یا نامطبوع می‌یابد. کودکی دورانی است که شخصیت فرد در آن تکوین می‌یابد. پایه‌هایی که در این مرحله از زندگی برای کودک گذارده می‌شود می‌تواند بنایی از انسانیت و اخلاق بسازد. آموزش‌هایی که کودک در این دوران می‌بیند چون روح در کالبد و خون وی دمیده می‌شود. بنابراین، می‌توان گفت شکل دادن شخصیت کودک چون مجسمه‌سازی است.

از سوی دیگر، ریشه بسیاری از اعمال شقاوت‌آمیز انسان‌ها نیز به دوران کودکی و بدآموزی‌ها، سهل‌انگاری‌ها، و موضع‌گیری‌های نادرست والدین بازمی‌گردد. مشاجرات و ناسازگاری‌های والدین در این دوره از زندگی، درگیری‌ها و اختلافات، بدرفتاری‌ها، یا جدایی آنها بر کودک تأثیرگذار است. مفاهیم اولیه زندگی و اطلاعات و معلومات کودک در این دوره همانند بذرهایی هستند که در بزرگسالی نتیجه می‌دهند.

بنابراین، امروزه نقش پدران و مادران مهم‌تر شده و فقط تأمین غذا، پوشاک، مسکن، و حفظ جان کودکان‌شان همه وظایف آنها نیست، بلکه ساختن زیربنای سعادت آینده هر کودک، از جهات مختلف، حائز اهمیت است. والدین وظیفه دارند بار این مشکل را با بهره‌گیری کامل از هر دانشی، به ویژه روان‌شناسی کودک، به دوش گیرند. به همین دلیل است شاید که کانت معتقد است از میان ابداعات بشر دو مورد از بقیه مشکل‌تر است: هنر مملکت‌داری و حکومت، و هنر تعلیم و تربیت. زیرا پاسخ گفتن به ضرورت‌هایی که به بعضی از آنها اشاره شد، به‌راستی، دشوار است (کانت ۱۳۶۳، ۱۱).

این پژوهش تلاشی است برای شناخت عوامل تأثیرگذار بر تکوین شخصیت افراد و اهمیت تعلیم و تربیت و جایگاه آن در خانواده و مدرسه در تأثیرگذاری بر شکل‌گیری شخصیت‌های مختلف سلطه‌گر / سلطه‌پذیر / دموکراتیک.

روژان حسام‌قاضی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رباط کریم